

ADEM HANDŽIĆ

## PROBLEMATIKA SAKUPLJANJA I IZDAVANJA TURSKIH ISTORIJSKIH IZVORA U RADU ORIJENTALNOG INSTITUTA<sup>1</sup>

Interesovanje jugoslovenske naučne javnosti za turske istorijske izvore započelo je znatno prije osnivanja Orijentalnog instituta. O važnosti tih izvora moglo se saznati već i iz napora koji su u tome pogledu bili učinili Mađari, izdavanjem u dva toma više izvoda iz raznih turskih popisa za oblasti u okviru Mađarske, u mađarskom prevodu, od 1886. do 1890. godine.<sup>2</sup>

Izvjescna aktivnost kod nas započela je prije 36 godina (1936), kada je Srpska akademija nauka preduzela prvo osmatranje svojih stručnjaka po istanbulskim arhivima i bibliotekama. Komisija u sastavu jednog istoričara i dvojice orijentalista: Stanoja Stanojevića, Fehima Bajraktarevića i Gliše Elezovića boravila je u Turskoj kratko, svega dvije sedmice, ali je stekla izvjestan uvid, i sva trojica su obavijestila našu javnost o velikoj važnosti turske istorijske i književne građe. Iste godine Stanojević je objavio svoj izvještaj o značaju arhivske istorijske građe Arhiva Predsjedništva vlade (Başbakanlık Arşivi) u Istanbulu.<sup>3</sup> Tri godine kasnije F. Bajraktarević je pružio kraći prikaz o značaju biblioteke i arhiva u Topkapı saraju,<sup>4</sup> dok je Elezović svoja zapažanja uspio da objavi tek 1950. godine u posebnoj knjizi.<sup>5</sup>

<sup>1</sup> O ovoj problematici govorio sam i na Savjetovanju o sakupljanju i izdavanju osmanskih izvora za istoriju naroda Jugoslavije, koje je održano u Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine u Sarajevu 5. oktobra 1968. godine.

<sup>2</sup> Antal Velics, *Magyarország történelmi forrásai és irodalmi emlékei*. Uredio Erno Kammerer, I—II, Budapest 1886. i 1890.

<sup>3</sup> *Carigradski arhivi*, Jugoslovenski istorijski časopis (JIC) II, 1936, 114—420.

<sup>4</sup> *Voda kroz Arhiv Muzeja u Palati Topkapı*, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. XIX, 1939, str. 206—209.

<sup>5</sup> G. Elezović, *Iz carigradskih turskih arhiva — Mühimme defteri*, Beograd 1950; vidjeti kritiku B. Đurđeva u Prilozi za orijentalnu filologiju II, 1951, 321—326.

Konkretnije od prethodnih osvrnuo se profesor Branislav Đurđev na važnost turskih istorijskih izvora, tačnije na važnost Tapu deftera i kanun-nama za naše zemlje, u dva navrata, 1939.<sup>6</sup> i 1940. godine.<sup>7</sup> To saznanje o velikoj važnosti turskih popisnih deftera za prošlost naših naroda i dalje razvijano interesovanje najviše je i doprinijelo osnivanju Orijentalnog instituta, 1950. godine. Zbog toga je i postavljen kao primarni zadatak tog instituta *sistematsko prikupljanje i objavljivanje turskih istorijskih izvora za istoriju naših naroda*. Poenta tog njegovog zadatka ostala je do danas stalno tako naglašena.

## I

U prikupljanju turskog istorijskog materijala Orijentalni institut je postigao vidne rezultate. Treba posebno istaknuti tri akcije naših naučnih radnika u arhivu Predsjedništva vlade u Istanbulu, u periodu od 1952. do 1956. godine, koje su bile osobito plodne. To je rad grupe u 1952. godini koju je finansirao Akademski i Arhivski savjet iz Beograda, i to: dr Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Metodije Sokolovski i dr Dušanka Bojanić. U svom radu podijelili su se tako da je Đurđev uzeo sandžake na području Srbije i Crnu Goru, Filipović Bosnu (sandžake: Bosnu, Hercegovinu, Zvornik, Klis), dok su Sokolovski i Bojanićeva bili ograničeni na Makedoniju. Zatim su 1953. ponovo jednomjesečnim radom u tome arhivu, a sredstvima Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu Srbije, Đurđev i Filipović, sa ciljem da prikupe dokumentaciju o prvom srpskom ustanku, nastavili rad i na daljem prikupljanju popisnih deftera. I, na kraju, u januaru 1956. ponovo su u istom arhivu, sa ciljem šireg prikupljanja turskog istorijskog materijala, kraće vrijeme proveli na radu Đurđev i Hamid Hadžibegić.

Te ekipne akcije koje su urodile velikim plodom odvijale su se i u jednoj znatno povoljnijoj klimi u pogledu pristupačnosti tim materijalima. Tada se još moglo raditi sa deklarisanim ciljem samog prikupljanja svega što se smatralo važnim i potrebnim. Međutim, kasnije se je promijenilo gledište turskih vlasti na takve akcije. Za novi rad bilo je potrebno obnoviti dozvole od samog Predsjedništva vlade, a trebalo je i tačno specificirati određeni naučni cilj, temu na kojoj pojedinac radi, dok je snimanje bilo ograničeno samo na odnosno pitanje i moglo se kretati do 200 snimaka. Pa i takve dozvole se nisu mogle sa lakoćom dobiti. Zbog tih okolnosti kasnije akcije istraživačkog rada i prikupljanja poslije 1960. bile su usmjerene na neke zapadne centre: Pariz, Beč, Bratislavu, Varšavu. Relativno mnogo materijala snimljeno je u Nacionalnoj biblioteci u Beču. To su razni vojnički, vlaški, finansijski (*muhā-sebe*), *roznamdže timarski*, *roznamdže maliye* i *harački defteri*. Iz Nacionalne biblioteke u Parizu takođe su prikupljeni neki defteri i kanun-name.

Ti napori predstavljaju danas jedan rezultat od ukupno oko 21.000 snimaka (fotokopija), odnosno 42.000 originalnih stranica turskog istorijskog materijala. Mora se istaknuti da najviša zasluga u tome pripada profesorima Đurđevu i Filipoviću. Oni su pojedinačno snimili po trećinu tog materijala, dok preostala trećina od oko 7.000 snimaka otpada na ostale naučne radnike iz Orijentalnog instituta ili, u saradnji sa Institutom, iz drugih ustanova. Listajući evidencije tog materijala, vidimo da su u prikupljanju učestvovali i doprinijeli spomenutom rezultatu još: dr Hazim Šabanović, dr Avdo Sućeska i dr Adem Handžić. Đurđev je još radio u Parizu i Varšavi, Šabanović u Ankari i Beču, Handžić u Ankari i Istanbulu, Hadžibegić dva puta u Istanbulu, a Sućeska, današnji direktor Instituta, prikupljajući materijal za svoju radnju »Ajani«, finansiranu od strane Republičkog fonda za naučni rad, a posredstvom Orijentalnog instituta, pribavio je mikrofilmove od 15 raznih deftera iz Nacionalne biblioteke u Beču.

Institut se od početka nije držao nikakvog regionalnog glodišta, prikupljao je svu istorijsku građu koja se odnosi na naše zemlje, premda su kod nas stvorena još dva centra turske istorijske dokumentacije: Skoplje za Makedoniju (Institut za nacionalnu istoriju) i Beograd za Srbiju (Katedra za istoriju i Istorijski institut). Znatna fond turskih deftera prikupila je Istorijska katedra (Seminar za nacionalnu istoriju) u Beogradu. Dr Bogumil Hrabak je u arhivu Predsjedništva vlade u Istanbulu snimio više deftera za sjeverne sandžake: Srem, Požegu, Pakrac, Temišvar i Segedin. Siroi aspekt tog prikupljanja Orijentalni institut je od početka imao i u vezi s jednim značajnijim općim zadatkom, u vezi s pripremanjem II knjige *Istorije naroda Jugoslavije*, da bi se taj materijal radi lakšeg korištenja našao na jednom mjestu, naime, u arhivu ovog Instituta. Na taj način Orijentalni institut je prikupio sljedeće katastarske i spahijske deftere (mikrofilmove) koji su svi fotokopirani, i to: za Bosnu (14 Tapu i 8 ostalih deftera), Hercegovinu (7 Tapu i 1 Maliye), Zvornik (10 Tapu i 4 ostala), Kruševac (4 Tapu i 2 ostala), Niš (1 Tapu), Vidin (4 Tapu), Braničevo (1 Tapu), Crnu Goru (4 Tapu i 2 fragmenta), Vučitrn (4 Tapu), Prizren (1 Tapu); zatim, za Srem (6 Tapu, 1 harački i 1 vojnički), Požegu (6 Tapu i 1 vojnički), Pakrac (3 Tapu), Segedin (3 Tapu), Temišvar (2 Tapu) i za Budimski ejalet (2 Tapu i 4 roznamdže deftera, kao i jedan veći kodeks kanun-nama). U svemu, dakle, 120 deftera, i to 92 Tapu deftera i 28 drugih, različitih deftera. Time je ujedno prikupljen i najveći broj kanuna i kanun-nama, jer su, uglavnom, sadržane u defterima. Ali su isto tako istražene i prikupljene i druge kanun-name sadržane u raznim kodeksima biblioteka u Turskoj (Istanbul i Ankara), kao i u centrima na Zapadu (Pariz, Beč i drugi).

<sup>6</sup> B. Đurđev, *Još nešto o carigradskom arhivu*, JIČ, V, 1939, sv. 1—2, 354—358.

<sup>7</sup> B. Đurđev, *Dva deftera crno-*

*gorskog sandžaka iz vremena Skender-bega Crnojevića, Zapisi (Cetinje) god. XIII, knj. XXIV, 1940, 26—29.*

## II

Iako su evidentni dosadašnji uspjesi, rad na prikupljanju turskih istorijskih izvora za naše zemlje nije ni izdaleka završen, štaviše, došlo se samo do pola puta. U odnosu na ostale evidencije, značaj i veliki kvantum Tapu (Tahrir) deftera, koji evidentiraju samo daće stanovništva prema spahijama, proizilazi iz činjenice samog ustrojstva feudalne i vojničke Osmanske države. Na veliki značaj tih popisa za našu istorijsku nauku dovoljno je ukazano u prvim našim izdanjima tih izvora. Oni nam, najkraće rečeno, daju podrobna obavještenja o svima naseljima u jednom sandžaku, o stanovnicima tih naselja poimenično, kao i o cjelokupnoj privredi, tj. o porezima svih poljoprivrednih kultura napose. Ali, nisu do sada prikupljeni ni svi Tapu defteri, gotovo ni za jedan sandžak. Snimljen je najveći njihov broj, oni koji su smatrani najvažnijim. Međutim, svi ti katastarski defteri predstavljaju samo administraciju u nadležnosti ministra finansija za timarsko-spahijsku organizaciju (*timar-defterdara*) u centralnoj vladi, tj. deftere prema kojima su spahije direktno ubirali svoje plate u vidu naturalnih i novčanih poreza stanovništva. Ali, i evidencije drugog centralnog ministra finansija (*mal-defterdara*), tj. one koje bilježe direktne državne novčane prihode i rashode, bile su, također, brojne i važne, a dijelile su se na razne kancelarije (*kalem*). Na te, prave (novčane) finansijske evidencije, nije još gotovo ni obraćena pažnja pri našem sakupljanju materijala. Isto je tako važna administracija same centralne vlade, *Divan-i hümayun-a* (naredbe, dekreti, i sva rješenja) koja se također granala na razne kancelarije sa posebnim defterima (*Şikayet defterler-i, Ahkam defterler-i, Mühimme defterler-i* i drugi) koji imaju posebnu važnost za političku istoriju, vrlo su malo istraživani i sakupljeni. Nadalje, prestankom evidencije Tapu deftera, već u XVII vijeku javljaju se sa našeg stanovišta praznine, odnosno nastaju druge vedencije gdje se turska administracija prilagođava novim prilikama, počinje se polagano pretvarati u kancelarije prema evropskom uzoru. Za taj cijeli daljnji period nije vršeno istraživanje niti prikupljanje materijala.

Osim toga, neki cijeli arhivi u Turskoj nisu bili uopće obuhvaćeni našim dosadašnjim sakupljačkim radom. U arhivu Direkcije vakufa u Ankari postoji, npr., vrlo bogat arhivski materijal, gdje su sačuvane razne specifične evidencije od početka turske vlasti pa do kraja, koje bilježenjem pojedinih vakufskih objekata posebno omogućuju praćenje urbanog razvitka gradskih naselja kod nas.<sup>8</sup>

Treba spomenuti značajan napor u sakupljanju turskih istorijskih izvora koji je poduzela u zadnjih nekoliko godina Akade-

<sup>8</sup> Glavne evidencije toga arhiva su sljedeći defteri: *Orduyi Hümayun kırmızı, Orduyi Hümayun beyaz,*

*Yevmiye, Tedavul* (Tebadul), *Vakfije* i drugi defteri.

mija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Ona to čini u okviru jednog značajnog projekta, pripremanja Istorije Bosne. Polazeći od onog što je već sakupljeno (u Orijentalnom institutu i drugdje u zemlji) saradnici na tome projektu prikupili su iz turskih arhiva ogromnu građu. Naročito je tu mnogo sakupljeno za XVIII i XIX vijek.

Treba na kraju istaknuti da je na planu Orijentalnog instituta potrebno nastaviti napore u daljnjem prikupljanju istorijskog materijala koji se odnosi na naše zemlje. Cilj tog našeg istraživačko-prikupljačkog rada su gotovo isključivo turski arhivi. Ovdje treba da se naglasi potreba stalne koordinacije Instituta sa ustanovama koje se tim zadatkom bave, a posebno je nužno da se ima tačan pregled mikrofilmovanog materijala koji je sakupila Akademija nauka i umjetnosti u Sarajevu.

### III

U pitanju izdavanja turskih izvora stvar stoji drugačije. Ova djelatnost Instituta ne može ni približno da prati uspjehe u sakupljanju materijala. Prije 15 godina zasnovana zbirka *Monumenta turcica* nije još objavila ni prve knjige planiranih serija. Te serije koncipirane su na sljedeći način: 1) Zakonski spomenici, 2) Defteri (spahijski, finansijski i drugi popisi), 3) Notarske knjige kadija (sidžili), 4) Pojedinačni akti (fermani, berati, bujrukdije i drugi akti) i 5) Vakufske povelje (vakufname).

Do sada su izašle samo tri knjige: prva knjiga *Kanuna i kanun-nama* za sandžake: Bosnu, Hercegovinu, Zvornik, Klis, Crnu Goru i Skadar; pripremili: Đurđev, Filipović, Hadžibegić, Mujić i Šabanović, publikovana 1957; prvi popisni defter za 1455. godinu, koji obuhvata uski teritorijalni koridor pod turskom vlašću, od Skoplja do Vrhbosne, tzv. *Krajište Isa-bega Ishakovića* (Zbirni katastarski popis iz 1455. godine), pripremio H. Šabanović, publikovan 1964. godine. Zatim je publikovan defter *Popis oblasti Brankovića*, I i II, Sarajevo 1972, tzv. *Defter-i Vilayet-i Vlk*, opširni popis te oblasti iz 1455. godine, koji su pripremili: H. Hadžibegić, A. Handžić i E. Kovačević. Nadalje je pripremljena prva knjiga sidžila, tj. *Sidžil mostarskog kadije iz 1633. godine*, koji je već recenziran; pripremio Muhamed Mujić. Pri kraju obrade su još dvije knjige: sumarni defter bosanskog sandžaka iz 1468/9. godine, i sumarni defter zvorničkog sandžaka iz 1519.

Nisu, dakle, izdati ni svi izvori koji daju podatke o najkrupnijim linijama ekonomskog i društvenog života jugoslovenskih naroda pod turskom vlašću, tj. svi kanuni i kanun-name. A, ti zakonski spomenici za jedan sandžak pružaju upravo bliža obavještenja o prilikama na tome području, odnosno nužni su za razumijevanje samih popisa, te ih je potrebno izdati ranije.

## IV

U desetogodišnjem perspektivnom planu Instituta (zaključno 1977) data je prednost izdavanju istorijskih izvora nad samostalnim naučnim radovima. Logično je da je protekli period bio teži i sastojao se u savladavanju mnogih početnih teškoća kojih će ubuduće biti manje. Za naš budući plan, s obzirom na kadrove, može se reći da je prenapregnut. Prema tome planu je do kraja 1977. godine predviđeno da se definitivno pripremi za štampu 10 značajnih izvora: pet katastarskih deftera od kojih dva sumarna: 1) bosanski iz 1468/9. i 2) zbornički iz 1519. godine, zatim 3 opsežna detaljna deftera: 3) bosanski iz 1489, 4) zbornički iz 1548, i 5) bosanski iz 1540. koji obuhvata i oblast kliškog sandžaka.<sup>9</sup> Osim toga, treba pripremiti 3 sidžila: 1) značajan i vrlo opsežan sidžil sarajevskog kadije (468 stranica originala) iz 1565,<sup>10</sup> 2) jajački sidžil od 1692—1694, 3) blagajski sidžil za period od 1757. do 1762. godine.<sup>11</sup> Planirano je i kritičko izdanje poznate *Muvekitove kronike*, koja obuhvata istoriju Bosne od 1463. do 1878. godine na oko 400 stranica rukopisa velikog formata.<sup>12</sup> Na kraju, treba da se pripremi i prva knjiga vakufnama, koja treba da obuhvati vakufname u Bosni iz XV i XVI vijeka.

Orijentacija u ovom planu uglavnom na Bosnu nije rezultat neke svjesne regionalne politike. To jasno pokazuje obrada do sada publikovanih deftera, koji imaju općejugoslovenski značaj. Planirano je ono što je od šireg interesa, ali se pri tome moralo voditi računa i o težnji naučno-stručnih saradnika da se u obradi orijentalnih izvora orijentišu na područja koja više poznaju. Ovakva orijentacija opravdana je i ako se ima u vidu da je dobar dio jugoslovenskog područja pokriven naučnim centrima za koje je logično pretpostaviti da su prvenstveno zainteresovani za obradu svoga užeg područja. Zatim, kao najvažnije, preorijentacija u kompetenciji organa koji treba da finansiraju obradu tih izvora, tj. orijentacija samo na Republički fond za naučni rad u Sarajevu, nakon ukidanja Saveznog fonda, uslovljava danas ovakvo planiranje krupnijih zadataka Instituta. Zbog toga, nije slučajno da je poenta u našem planu data bosanskoj regiji.

## V

Kao najvažnije, treba postaviti i razmotriti pitanje najprikladnijeg metoda u izdavanju popisnih deftera. Kako ubrzati njihovo izdavanje, a da se u isti mah zadrži potreban naučan nivo.

<sup>9</sup> Originali tih deftera nalaze se u Istanbulu: Başbakanlık Arşivi.

<sup>10</sup> Sarajevo, Gazi Husrevbegova biblioteka.

<sup>11</sup> Oba dva ta sidžila nalaze se u

Orijentalnom institutu (sidžili br. 10 i br. 25).

<sup>12</sup> Rukopis u Gazi Husrevbegovoj biblioteci; njegov prepis još u Orijentalnom institutu.

Praksa u tome pogledu je varirala. Iz dosada izdatih popisa u svijetu vidimo da je uglavnom na ovaj ili onaj način izdat i originalni tekst i prevod, izuzimajući Mađare, koji su te knjige izdali samo u prevodu.<sup>13</sup> Opširni defter Đurđistana izdao je gruzijski osmanista S. S. Džikija, odnosno Gruzijaska akademija nauka, prvo u prevodu 1940, a sedam godina kasnije izašao je i kompletan turski tekst tog popisa arapsko-turskim pismom. Prof. H. Inalcik je izdao najraniji sumarni popis za Albaniju iz 1431/32. u latinskoj transkripciji prilagođenoj transkripciji starih turskih tekstova.<sup>14</sup> Za tursku naučnu publiku, uostalom, nema šta da se prevodi, pa polazeći s tog gledišta ovakav metod je opravdan.

Jasno je da izdavanje samog prevoda nije metodološki opravdano, jer nema kontrole u odnosu na original. Zbog toga se u dosadašnjem razmatranju tog pitanja stalo na stanovište da se defteri iz XV vijeka, naročito sumarni, izdaju u originalnom tekstu i u prevodu. Za deftere XVI vijeka pitanje je ostalo otvoreno. Kako izdati velike i brojne tomove, da li istim načinom kao one iz XV vijeka, ili treba usvojiti jedan modificiran metod. Govorilo se i o tome da bi opširne deftere iz XVI vijeka trebalo izdati samo u skraćenoj verziji prevoda, na način sumarnih deftera, tj. ispuštajući kod naselja imena stanovnika, odnosno evidentirajući samo rekapitulativne defterske podatke o stanovništvu, dok bi izdavanje originalnih tekstova sasvim izostalo. Takvo izdavanje, čini se, bilo bi najmanje naučno opravdano.

Postavlja se i pitanje izdavanja turskih popisa, na način kako su izdata razna monumenta zapadnih izvora, tj. samo u originalnom tekstu. Takav način bio bi najlakši, zahtijevao bi samo dešifrovanje. A, da bi se izbjeglo ručno slaganje turskog teksta (arapskim pismom), što je skupo, mogao bi se turski tekst reprodukovati pisačom mašinom arapskim pismom i štampati fototipijom u ofset tehnici. Takav način bio bi neuporedivo jeftiniji od svih ostalih. Međutim, publikovani na taj način, ti izvori, za koje je i te kako zainteresovana široka stručna javnost, ne bi zadovoljili osnovni taj interes. Takav metod izdavanja odgovarao bi samo turskoj naučnoj javnosti, a kod nas bi njihovo korištenje bilo svedeno samo na vrlo ograničen krug naučnika koji se i inače kreću u tim izvorima.

Najopravdanije je izdanje i originalnog teksta i prevoda. Međutim, taj metod treba razmotriti sa raznih aspekata. Kriitička obrada i izdavanje svih turskih tekstova, ne uzimajući u obzir prevod, traži i te kakve napore, usporava rad, i, što je najvažnije, najviše košta. Na taj način je izdat prvi defter *Krajište Isa-bega*

<sup>13</sup> Antal Velics, *Magyarorsági török kinestarti defterek*. Uredio E. Kammerer, I—II, Budapest 1886. i 1890; A. Szilady — Er. Steltzer, *Adatok a török defterekben*. Bacs-Bodrog varmegyei Történelmi Tar-

sulat Evkönyve I, 1885, 3—4.

<sup>14</sup> Halil Inalcik, *Hicri 835 tarihli Suret-i defter-i Arvanid*, Ankara 1954. Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XIV Seri: Tahrir Defterleri No 1.

*Ishakovića*. Tu je, kako se vidi, i kod turskog teksta primijenjena ista aparatura kao i kod prevoda, dat je i tu indeks ličnih imena i imena mjesta, kao i bilješke ispod teksta. To je dobro. Ali, i taj način ima jednu svoju negativnu stranu, a to je mogućnost unošenja subjektivnog momenta u dešifrovanje. Naime, ne treba isticati koliko je, npr., lakše razrješavanje i izdavanje zapadnih tekstova u originalu od turskih, pisanih arapskim pismom prilagođenim turskom jeziku. Kada se zna da su za to konsonantsko pismo karakteristični dijakritički znakovi i da su ti znakovi u većini ispušteni, onda je jasno kako je obrađivač prisiljen da uzme ovu ili onu varijantu čitanja, a koje čitanje može u rijetkim riječima, ne uzimajući u obzir imena, da dovede i do pogrešnog prevoda. Što se tiče ličnih imena, tu su obrađivači u mnogim slučajevima prisiljeni da usvoje jednu od više mogućih varijanata. Spomenuću samo lično ime *برامو* (Branko), pisano arapskim slovima bez dijakritičkih znakova, koje se sa istim opravdanjem može čitati: Branko, Brajko, Bratko, Trajko, ali još i: Perajko, Peranko, Berajko, Beranko, Tarajko i Taranko, ukoliko takva čitanja imaju kakve logičnosti.

U izdavanju opširnog deftera *Oblasti Brankovića*, koji je lijepo pisan, opredijelili smo se da umjesto slaganja turskog teksta pružimo faksimile originala, gdje će stručnjak moći kontrolisati ispravnost prevoda. Takav metod je u odnosu na kritičko izdavanje štampanog turskog teksta jevtiniji i znatno brži. Svakako, dosadašnje publikovanje tih izvora doprinijeti će skoroj odluci da se usvoji najprikladniji i naučno najopravdaniji metod u njihovom izdavanju. Na kraju, mislim da se u pitanju opširnih deftera treba odlučiti za jednu od dvije alternative: 1) ili dati uz prevod faksimiliran izvor kao što se postupilo kod *Oblasti Brankovića*, 2) ili pružiti samo turski tekst izvora u latinskoj transliteraciji sa izvjesnom aparaturom koja će omogućiti korištenje izvora i onima koji ne poznaju turski jezik, tj. davanjem kraćeg riječnika (kazala) stalno ponavljanih naziva, kao i prevoda svih tekstova u bilješkama. Čini se da ovaj drugi metod ima više opravdanja, jer predstavlja kompletno izdanje izvora i znatno je jevtinije od publikovanja dosadašnja dva gore spomenuta deftera.

PROBLEMS IN PROCURING AND EDITING TURKISH SOURCES  
IN THE WORK PROGRAM OF THE INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

— Summary —

This is a summarized survey of the efforts made so far by the Institute of Oriental Studies in Sarajevo in the field of gathering and editing of Turkish historical sources. It is a well-known fact that these sources, which are kept in the archives of Istanbul and Ankara, have a special importance for the history of the Yugoslav



peoples. Beginning with 1936, the Yugoslav historical scholarship came to realize and emphasize with increasing attention the importance of these sources, which led to the founding of the Institute of Oriental Studies in 1950.

The Institute immediately began working on systematic acquiring of these sources. This systematic work was especially fruitful between 1952—1956, when 21.000 photocopies, or 42.000 pages of text, were made. This search activity concerned the sources relating to all the lands of the present-day Yugoslav territory. Special attention was paid to the microfilming of a large number of defters dating from the 15th and 16th centuries, but other sources were also included. The Institute continues to work in that direction, though on a somewhat reduced scale. There are still a large number of various sources in the archives of Istanbul and Ankara which Yugoslav scholars have not used at all. The acquisition of these important sources should be one of the Institute's principal future tasks.

The Institute has published several Turkish historical sources so far, but this kind of work is full of difficulties, due, largely, to the lack of trained people. At the present time, the Institute plans to prepare 9 voluminous sources for publication before the end of 1977.

As far as the method of editing is concerned, no uniform system has been yet adopted in this respect.